

Шарль де Голль

Шарль де Ґолль – винятково важлива особистість в історії Франції. Це місце належить йому завдяки звершенням на користь країни та політичним рішенням, до прийняття яких він зумів спонукати французів. Оскільки більша частина його діяльності вписана в драматичний контекст історії, значущість цієї постаті видається ще вагомішою. Талановитий оповідач і досвідчений історик Бернар Фан простежує унікальний життєвий шлях знаменитого французького генерала і політика Шарля де Ґолля (1890–1970). Він воював на фронтах Першої світової війни, обіймав високі посади в армії, поєднуючи військову кар'єру з літературною працею. Під час Другої світової війни розгорнув прапор боротьби за звільнення Франції, повернув їй ранг великої держави і очолив Тимчасовий уряд. Довгі роки де Ґолль перебував в опозиції, але, врешті-решт, повернувся до влади, заснував П'яту Республіку і став її першим Президентом. Обіймаючи цю посаду десять років, де Ґолль зробив величезний внесок не тільки в історію сучасної Франції, а й у світову історію. Тож разом з автором спробуємо поглянути, яким було життя Шарля де Ґолля, присвячене службі задля величі Французької Республіки. Для широкого кола читачів.

Бернар Фан

ШАРЛЬ де ГОЛЛЬ

PRINCEPS
"NATIO"
TEMPUS

Бернар Фан

ШАРЛЬ де ГОЛЛЬ

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programme d'aide
à la publication Skovoroda de l'Ambassade de France en Ukraine/
Institut français d'Ukraine

Це видання було здійснене за підтримки Програми сприяння
видавничій справі "Сковорода" Посольства Франції в Україні/
Французького інституту в Україні

Bernard Phan

CHARLES de GAULLE

Бернар Фан

ШАРЛЬ де ГОЛЛЬ

Київ
Ніка-Центр
Львів
Видавництво Анетти Антоненко
2020

УДК 929де Голль

Ф21

Переклад з французької Зої Борисюк

Переклад за виданням:

Bernard Phan *Charles de Gaulle* ISBN: 978-2-13-080028-6

Фан Б.

Ф21 Шарль де Голль / Бернар Фан ; пер. з фр. З. Борисюк. – Київ : Ніка-Центр ; Львів : Видавництво Анетти Антоненко, 2020. – 200 с.

ISBN 978-966-521-750-3 (Ніка-Центр)

ISBN 978-617-7654-53-6 (Видавництво Анетти Антоненко)

Шарль де Голль – винятково важлива особистість в історії Франції. Це місце належить йому завдяки звершенням на користь країни та політичним рішенням, до прийняття яких він зумів спонукати французів. Оскільки більша частина його діяльності вписана в драматичний контекст історії, значущість цієї постаті видається ще вагомішою. Талановитий оповідач і досвідчений історик Бернар Фан простежує унікальний життєвий шлях знаменитого французького генерала і політика Шарля де Голля (1890–1970).

Він воював на фронтах Першої світової війни, обіймав високі посади в армії, поєднуючи військову кар'єру з літературною працею. Під час Другої світової війни розгорнув прапор боротьби за звільнення Франції, повернув їй ранг великої держави і очолив Тимчасовий уряд. Довгі роки де Голль перебував в опозиції, але, врешті-решт, повернувся до влади, заснував П'яту Республіку і став її першим президентом. Обіймаючи цю посаду десять років, де Голль зробив величезний внесок не тільки в історію сучасної Франції, а й у світову історію. Тож разом з автором спробуємо поглянути, яким було життя Шарля де Голля, присвячене службі задля величі Французької Республіки.

Для широкого кола читачів.

УДК 929де Голль

ISBN 978-966-521-750-3 (Ніка-Центр)

ISBN 978-617-7654-53-6 (Видавництво

Анетти Антоненко)

© Presses Universitaires de France/
Hermann, *De Gaulle*, 2019

© Переклад. З. Борисюк, 2020

© Видавництво «Ніка-Центр», 2020

© Видавництво Анетти Антоненко, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
I. ПОХОДЖЕННЯ, ЮНІСТЬ, СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	15
Дитина, що вийшла з буржуазної, католицької й патріотичної родини.....	15
Вишукане виховання.....	18
Вірний католик і патріот	20
Солідна шкільна підготовка.....	22
Вибір служби в армії заради Франції.....	25
Навчання майбутнього офіцера	27
Фрустраційна війна	32
Відкинути сумніви: наполегливість у військовій кар'єрі	34
Вироблення бачення національної оборони у передчутті лиха	36
Зустріч з Івонною Вандру	38
Розчарування у Вищій військовій школі.....	41
Розчарування, яке не впливає на кар'єру	43
Вільний електрон «дому Петена»	44
Військовий глобальний теоретик.....	47
II. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА І РУХ ОПОРУ	51
Візити у політичній сфері	51
Доказ через досвід у короткій війні 1940 року	55
Стрибок у невідомість 17 червня 1940 року	57
Продовження боротьби.....	59

Звернення від 18 червня.....	61
Слабка підтримка	63
Створити нову державу, щоб вижила республіка.....	65
Можливості колоніальної імперії	67
Різні форми продовження війни.....	70
Недовіра США й злигодні зими 1942–1943 року.....	72
Нерішуча підтримка внутрішнього Опору.....	75
Від компромісу конференції в Анфа до ізоляції	77
Підготовка національного визволення	79
III. ПІСЛЯВОЄННА САМОТНІСТЬ	
I АЛЖИРСЬКА ВІЙНА	83
Роки самотності.....	83
Спроба трансформації Четвертої Республіки	85
Розрахунок на відставку	87
Бути звичайним громадянином складно.....	89
Втрата генерала Леклерка	93
Об'єднання французького народу	95
Невдала спроба стати головною дійовою особою у громадському житті.....	97
Уроки і досвід, отримані в ОФН.....	99
Перехід через густозаселену пустелю	101
Алжирська криза	105
Мобілізація прихильників.....	107
Спритна тактика з метою нав'язати повернення.....	109
IV. П'ЯТА РЕСПУБЛІКА	115
Перебудова держави.....	115
Перші кроки.....	118
Деколонізація й модернізація Франції	120
Прискорення подій.....	123
Проголошення економічних і військових реформ	126
Модернізація сільського господарства.....	129
Модернізація промисловості	131

Великі урбаністичні трансформації.....	132
Утвердження незалежності Франції щодо США	134
Незалежна фінансова політика	137
Незалежна міжнародна політика	138
Збудувати Європейський Союз.....	142
Передвісники травня 1968 року	145
Нелегка відповідь уряду	147
Відхід від політичного життя і смерть де Голля	150
Пам'ять і спадщина	153
ВИСНОВОК	157
ХРОНОЛОГІЯ	161
БІБЛІОГРАФІЯ	179
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	181

ВСТУП

Шарль де Голль – винятково важлива особистість нашої історії. Це місце належить йому завдяки звершенням на користь Франції та політичним рішенням, до прийняття яких він зумів спонукати французів. Оскільки на додачу більша частина його діяльності вписана в драматичний контекст історії, значущість цієї постаті видається ще вагомішою. Поєднання цих обставин підсилює тенденції як визнання, які доходять майже до обожнювання, так і невизнання і навіть неприйняття, аж до спроб убивства. Зростанню його популярності великою мірою сприяла і чимала армія карикатуристів. Військовий, який став державним діячем, водночас гарно володів пером. І був, можливо, одним із останніх у тому середовищі. Минуло півстоліття після його смерті, а він досі залишається орієнтиром, який інколи використовують надто часто. Годі порахувати політичних діячів, які відносять себе до «голлізму», хоча вони й остерігаються дати його визначення. Де Голля цей термін страшенно дратував, він його ніколи не вживав, хіба що для того, щоб відкинути, не вбачаючи в ньому жодного сенсу.

Вирішальні роки його життя та формування припали на епоху, яку вважають «прекрасною»*, коли світом

---

* *Belle Époque* (фр.) – умовне позначення періоду європейської історії між 1890-м і 1914 роком. Назва виникла й укоренилася після Першої світової війни за контрастом з її травматичним досвідом. Словосполучення вказує на період прискороного технічного прогресу, економічних успіхів, миру в політичних відносинах, розквіту культури у Франції, Великій

розпоряджалося вузьке коло країн, званих «потугами», причому називати їх поіменно не було потреби. Належачи до родини з «вищого товариства», Шарль де Голль отримує гарну освіту й виховання, завдяки чому має всі підстави вибудувати себе для життя і відчувати велику гордість від того, що він француз. Водночас хлопчик глибоко переконаний, що народився під «щасливою зіркою» і має талан. У ранньому підлітковому віці, коли з ним трапляється якась прикра пригода, батьки спершу питають, чи йому не боляче, і лише потім, чи не злякався. Юний Шарль відповідає: «Ні, у мене ж є щаслива зірка». Він не єдиний вірить у свою долю, йому вдалося переконати в цьому своє оточення. Так, 9 березня 1952 року, його брат П'єр, намагаючись переконати певну кількість депутатів з Об'єднання французького народу (ОФН) зберегти вірність Шарлеві де Голлю і не переходити до інших політичних груп, каже депутату Едмону Баррашєну: «Мій брат упевнений у своєму успіху. Уже у коледжі він знав, що врятує Францію. І так врятував. Сьогодні він знає, що врятує її вдруге. Треба йти за ним». Де Голль наміряється поставити свій талан на службу Франції, щоб забезпечити неперервність її величчя, й вибирає військову службу. Та доведеться чекати, доки йому виповниться 50, щоб завдяки катастрофі 1940 року опинитися на передовій.

До п'ятдесяти років життя Шарля де Голля справді не відзначається нічим особливим чи надзвичайним. У професійній царині його дуже поважають і, попри свій характер і високу самооцінку, командири вірять і пишуть, що в нього велике майбутнє. Але в 1940 році французи загалом абсолютно нічого про нього не чули, і навіть після його радіозвернення 18 червня більш-менш тривалий

Британії, Австро-Угорщині, Німеччині, Італії, Бельгії та інших після франко-пруської війни і занепаду 1870–1880-х років. – Тут і далі, якщо немає спеціальної вказівки, примітки перекладача.

час він – лише голос, який чимало французів нездатні асоціювати з обличчям. Рішення де Голля продовжити боротьбу, навіть не знаючи, скільки людей відгукнеться на його заклик, зумовлено передусім тим, що коротка кампанія травня–червня 1940 року закінчилася зникненням Франції як суверенної держави. Її територію розчленовано на шість частин, причому в разі перемоги ворога одну з них буде втрачено. Майбутнє інших наразі непевне. Для Шарля де Голля така ситуація немислима й неприйнятна. Його рішення боротися спирається також на висновки, до яких після закінчення Великої війни він дійшов, обмірковуючи слабкі сторони, через які Франція опинилась у катастрофічній ситуації 1940 року. Він вважає, що здатний запропонувати рішення, яке поверне їй належне місце. І в 1945 році може сказати, що він був правий, адже Франція має підстави, принаймні частково, знову посісти гідне місце серед країн, з якими рахуються. І хоча тепер його країна більш уразлива й не така могутня, як у 1913 році, вона все-таки засідає в міжнародних організаціях поруч із переможцями у війні, яка щойно добігла кінця. Якщо ви не ностальгуєте за нацистською Німеччиною, Шарлеві де Голлю нічого закинути не можна.

У 1946 році, не маючи ніякої партії, він вирішує відійти вбік на якийсь час, *in petto**, можливо, сподіваючись, що це триватиме недовго. Та ніхто не приходив із благанням повернутися, після першого вражаючого успіху Об'єднання французького народу не змогло утвердитись як політична сила. Сподівання долучитися до громадської діяльності марніють. У 1955 році, коли активність ОФН затихає, можна подумати, що де Голль більше не повернеться «до справ». Ув'язання Франції у війну з Алжиром змінює ситуацію, і на початку 1958 року найпроникливіші

---

* У душі, подумки, потай (*лат.*).

спостерігачі вагаються тільки щодо дати його повернення. Державний переворот 13 травня 1958 року завершується його інвеститурою як останнього очільника Ради Четвертої Республіки. Неоднозначні обставини повернення де Голля на місце очільника держави не мають ясності вчинку 18 червня 1940 року. Досі жевріють озлобленість, розчарування і навіть ненависть, які виникли у той час. Конституцію 1958 року було прийнято без неупередженого опрацювання й поглибленого обговорення з єдиним наміром – посилити виконавчу владу, яка, щоправда, того потребувала. Другим етапом на тому шляху стала перша конституційна реформа 1962 року. Але рівноваги повноважень немає досі, конституція залишається незадовільною. Її не змінив де Голль після завершення війни в Алжирі, завдяки якій йому вдалося втриматися на посаді. І кожен наступний президент Республіки, якому конституція надає багато переваг, не квапиться здійснити реформу, якої вона конче потребує. Якщо ж розглянути заходи, вжиті для відновлення колишньої величі Франції, то, попри певні досягнення, вони не завжди увінчувалися успіхом. Можливо, де Голль не усвідомлював, що у світі, який настав після 1945 року, Франція не мала ані відповідного рівня, ані потрібних засобів, щоб вважатися такою самою потужною, як у 1913 році. Він зрозумів, що поліпшити ситуацію може спільна праця західних потуг, але партнери так і не прийняли його бачення принципів об'єднання Європи. Тож його другий період правління – від 1958-го до 1969 року – дає більше приводів для обговорення, ніж епопея «Вільної Франції». Переслідування його супротивників досі не вщухають. Так, під час відзначення якихось подій подеколи вигулькують принизливі знецінюючі «свідчення», якими автори намагаються урівноважити похвали. З нагоди однієї з річниць його поранення й полону у Вердені у деяких радше бульварних виданнях опублікували свідчення доти

нікому не відомого німецького солдата, який стверджував, буцімто де Голль сам здався німцям, з якими його підрозділ вів бої. Щоб уникнути обох крайніх точок зору, спробуємо поглянути, яким було його життя, присвячене службі задля величі Франції.

I

ПОХОДЖЕННЯ, ЮНІСТЬ, СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Дитина, що вийшла з буржуазної, католицької й патріотичної родини

Шарль Андре Жозеф Марі де Голль народився 22 листопада 1890 року на вулиці Принцеси у м. Ліллі, поблизу фортеці, у будинку бабусі з материного боку на прізвисько Майо. Наступного дня його зареєстрували в мерії й охрестили у сусідній церкві святого Андрія; хлоп'я вбрали у сімейну сукенку для хрещення, яку й тепер можна побачити в будинку на вулиці Принцеси. Він третій з п'ятьох дітей Анрі де Голля і його дружини Жанни Майо, судячи із запису в сімейній книзі.

Яке ж було походження й соціальне середовище цієї дитини? З батьківського боку генеалогія сягає XIII ст., а нерозривність лінії встановлено від XVI ст. В ній змішалися військові і літератори, включно з прокурором Паризького парламенту, син якого Жан-Батіст вижив у Французькій революції і завершив свій життєвий шлях очільником пошти Великої армії. Жан-Батіст був прадідуся Шарля. У його сина Жюльєна-Філіппа, дідуся генерала, життя видалося набагато мирнішим. Він закінчив Національну школу хартій*, і хоча під час Французької революції його батькові

---

* Національна школа хартій (*École nationale des chartes*) – французька державна спеціалізована установа вищої освіти,

вдалося вціліти, він її ненавидів, засуджуючи не тільки надмірності, а й принципи, витоки й результати. Шарлів батько Анрі планував військову кар'єру і закінчив Політехнічну школу. Зрештою, він став викладачем у езуїтському коледжі Непорочного зачаття, що на вулиці Вожірап у Парижі. Під кінець кар'єри працював там наглядачем-інспектором навчального процесу і для багатьох учнів був PDG – «отцем де Голлем»*. Серед учнів коледжу був майбутній генерал де Латр де Тассіні та інші військові й чиновники Військового міністерства, що, само собою, не дрібниця і має певний інтерес з огляду на майбутню кар'єру Шарля. Він також викладав у Сент-Женев'єв** у Версалі, а на завершення професійного життя заснував і керував школою ім. Луї Фонтана.

У родині по батьковій лінії переважали інтелектуали, які служили державі переважно пером і насолоджувалися чесним достатком, що, зокрема, пояснюється валютною стабільністю. Незважаючи на це, там строго регулювали витрати, тож юний Шарль досить рано впроваджує принципи розумного ведення свого господарства. У 1919 році під час виконання завдання у Польщі його пограбували. Довелося купувати майже всю екіпіровку, а для цього позичити в матері 500 франків, план повернення яких він чітко розробив етапами по грошовому атестату.

Анрі де Голль одружився зі своєю кузиною Жанною Майо, донькою дядька по матері Жюля. Родина Майо

заснована 1821 року, яка спеціалізується на допоміжних історичних дисциплінах.

* PDG – аббревіатура від «президент – генеральний директор», учні за аналогією перенесли її на «Père de Gaulle» – «отець де Голль».

** Ліцей Святої Женев'єви у Версалі – престижний приватний заклад з підготовчими класами, випускники яких успішно складають іспити на конкурсах у вищі інженерні й комерційні навчальні заклади.

обрала економічну діяльність, зосередивши свої інтереси на виробництві тютюну, громадських роботах і текстилі. Частина будинку на вулиці Принцеси, в якому народився Шарль, займала фабрика чи радше майстерня тютю. Дім був гармонійним ансамблем, діти мали багато простору для розваг.

У родині Майо предки укладали шлюбів і поза Францією: дідусь по матері Бадуа походив із родини Колб. Під час перебування в 1914 році у ліонській лікарні після першого поранення Шарль згадує кузину Колб, подруга якої його там навідала. Генералова бабуся мала предка ірландця з боку батька та шотландця з боку матері.

Усупереч тому, що часто кажуть, Шарль був парижанином. Парижанином з огляду на осілість батьківської лінії, парижанином – за місцем проживання в дитинстві, парижанином – за адресою навчання, а також за локалізацією основного періоду професійного життя. Те, що він з'явився на світ у Ліллі, пояснюється всього-на-всього звичаєм, поширеним наприкінці XIX ст., згідно з яким юна породілля народжувала в домі рідної матері. Його охрестили в межах сімдесяти двох годин, бо багато поколінь дотримувалися рішення, прийнятого едиктом Людовіка XIV*.

І все-таки він так само є «ш'ті»**, бо у дитинстві значну частину канікул проводив у Ліллі, а майже всі літні канікули – у будинку, що його бабуся по мамі щороку винаймала у Віміллі, неподалік від залізничної станції Вімере по лінії Париж – Булонь – Кале. Завдяки цьому всі внуки де Голлів,

---

* Мається на увазі едикт Фонтенбло від 1685 року, який скасовував Нантський едикт короля Генриха IV щодо можливості протестантських богослужінь для гугенотів. У більш широкому сенсі едикт Людовіка XIV ліквідував свободу віросповідання на користь католицької церкви, узаконивши всі її обряди як єдино можливі.

** Ш'ті – насмішкувате прізвисько людей, які послуговуються пікардійським діалектом.

Майо, Корбі та Друле проводили канікули разом. Дорослим він повертається туди вже зі своїми дітьми, щоб вони могли спілкуватися з кузенами. На одному з добре відомих фото ми бачимо його з наймолодшою донькою Анною, яку він тримає на колінах, сидячи у шезлонзі в літньому костюмі й капелюсі на одному з пляжів на півночі Франції.

Родина пустила корені не тільки на півночі, адже генералів батько придбав літній будинок у департаменті Дордонь, де родина перебула частину Першої світової війни. І все-таки корені Шарля де Голля здебільшого знаходяться на півночі Франції, поблизу різних кордонів. Точніше – на межі із садибою епохи Капетингів, з іспанським кордоном і теренами графства Понтъе. У середньовічній і модерній історії Франції ті межі дуже важливі*, Шарль де Голль чудово усвідомлював їхнє історичне значення. Територіальну прив'язаність поглибив шлюб, адже він одружився з жителькою Кале, в якій були арденські корені з подвійною висхідною лінією – бургундською і нідерландською.

Вишукане виховання

Шарль де Голль отримує класичне виховання, власне юним буржуа в останній третині XIX ст., яке прищеплює дух родини. Третій із п'яти дітей у сім'ї, він, як і всі малі діти, пізнав різні душевні настрої. Після народження брата Жака він начебто ревнує, що спонукає маму

---

* Впродовж дуже тривалого періоду графство Понтъе перебувало в зоні контактів між Королівством франків і Германською імперією. Воно виступало посагом у шлюбах і ставало причиною численних суперечок і протистоянь між його тодішнім власником і королем франків. Шарль де Голль, який добре знав історію і часто проводив там канікули, міг розуміти й оцінити важливість зв'язків між населенням і його територією, коли та стає предметом суперечок між двома країнами. – *Прим. автора.*

влаштувати невеличку мізансцену: немовля подає Шарлю драбинку, яку перед тим йому вклали в ручку, Шарля тішить такий прояв уваги. За словами сестри Марі-Аньєс, він був не надто слухняний, навпаки – забіякуватий, непосидючий, наполегливий. Під час канікул у Віміллі, щойно прокинувшись, щосили репетує всім кузенам, що першим займає гойдалку. І коли в єзуїтських коледжах, в яких він навчався, влаштовували театральні вистави, Шарль вважав, що ролі французького короля чи головнокомандувача французької армії діставалися йому по праву.

У нього, як і у його братів і сестри, було щасливе дитинство. Влаштовуючи для дітей прогулянки Ліллем чи Парижем, батько дбає про розважальну й культурну складові. Чимало часу він приділяє тому, щоб почитати їм історії, які відповідали б їхньому вікові. Хоч би як це дивно, але для них він завжди вільний і дбає про те, щоб вони чогось навчилися і з задоволенням брали участь як у виховних заняттях, так і в розвагах. Але це не перешкоджає строгому вихованню, скрупульозному дотриманню правил. Дітей навчають звертатися до батьків винятково на «ви». У певні кімнати в домі вхід дітлахам заборонено, до них дозволено заходити тільки для того, щоб привітати дідуся й бабусю з Новим роком або якоюсь визначною датою. Ніхто не мав права порушувати цю заборону. Там навчають шляхетності, там поважають працю й обов'язок добре її виконувати, навіть якщо Шарль виявляє схильність – ми ще повернемося до цього – працювати більше над завданнями, які батько дає під час канікул, ніж упродовж навчального року.

Ось один із прикладів, який ілюструє принципи батьківського виховання, а водночас свідчить, що Шарлеві доводилося втихомирювати свій трохи невгамовний, інколи грубуватий у ставленні до братів і сестри характер. У ті часи в Ліллі святкували не Різдво, а День святого Миколая – 6 грудня. Одного разу він замовив святому

Миколаю коня-спідницю. Йдеться про коня з пап'є-маше, тіло якого – це лише корпус без ніг; дитина залазить в отвір на спині, роблячи вигляд, що сидить у сідлі. Вранці 6 грудня замість коня хлопчик знаходить листа від святого, який пояснює, що з огляду на поведінку йому доведеться чекати наступного року.

Шарль де Голль здобуває й дуже ґрунтовне християнське виховання. Його сім'я належить до істинних вірян і дотримується релігійних обрядів, батьки й діти щодня збираються разом для молитви. Впродовж усіх шкільних років він навчається в релігійних закладах, де поглиблює своє християнське виховання. У червні 1908 року, у вісімнадцятирічному віці, він пише батькові під час перебування на літніх канікулах у Бадені. З цього листа зрозуміло, яке місце посідає релігія у житті юнака. Це послання – в якому він розповідає, як проводить свої дні, висловлюючи водночас міркування, які можна кваліфікувати практично як геополітичні, щодо франко-німецьких взаємин, – завершується такими словами:

«Як християнин, я зазвичай присутній на службі вікарія о 7 годині. У неділю – обідня з півчими о 8:30, вечірня о 1:30, вечірня з явленнями святих дарів о 20 годині. До побачення, дорогий тату, обнімаю Вас. Ваш сповнений пошани люблячий син».

Вірний католик і патріот

Усе своє життя Шарль де Голль регулярно, просто й добросовісно дотримується релігійних обрядів. Один з онуків розповідає про нього «як людину, наділену вірою», інший говорить про «незламного католика». У Буассері 7 лютого 1948 року, завершуючи розповідь про смерть своєї третьої дитини Анни, він пропонує капітану Клоду

Кінець
безкош
урилку.

Щоби
читати
далі,
придба

будь
ласка,
повну

версію
КНИГИ.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ